
TERMINOLÓGIAI MUNKÁLATOK A NÉVKUTATÁS TERÜLETÉN

1. Bevezető megjegyzések. – A megfelelő tudományos terminológia szoros és kölcsönös viszonyban áll tárgyával. A terminológiai bizonytalanságok, tisztázatlanságok éppen ezért mindig megnehezítik egy adott terület vagy témakör átlátását, megértését; a tudományos eszmecserét, a különböző kutatások egymáshoz illeszkedését; a felmerülő kérdések tisztázását, elméleti továbbgondolását – azaz az adott tudományág fejlődését. Ezek a felismerések vezetnek az egy-egy tudományterületet áttekintő terminológiai adatbázisok, szójegyzékek, szótárak elkészítésének igényéhez is.

Magyarországon a korszerű terminológiai szótárak és/vagy adatbázisok terén jelentős hiányosságokkal szembesülhetünk általában a humán tudományok, így a nyelvtudomány esetében is. Számos európai nyelven állnak rendelkezésre kisebb vagy nagyobb, illetve átfogó igényű nyelvészeti terminológiai szótárak, Magyarországon azonban csak korlátozottabb célkitűzésű munkákról adhatunk számot. Nemrégiben ugyan egy nagyszabású magyar nyelvészeti terminológiai szótár elkészítésének szándéka és terve is megszületett, ám a projekt egyelőre, pályázati támogatás hiányában, nem indulhatott meg. (Mindehhez l. H. VARGA 2011. A nyelvészeti terminológiai szótárak problémáinak, lehetőségeinek igen messzire vezető kérdéskörébe itt természetesen nem kívánunk belebocsátkozni; ezekhez vö. pl. MÁTÉ 1984.)

Amint tapasztalhatjuk, a terminológia iránti általános érdeklődés a nemzetközi tudományosságban és Magyarországon is megélné a utóbbi időkben. (Előbbihez vö. pl. a European Association for Terminology tevékenységét: EAFT; utóbbihoz a Magyar Terminológiai Tanács és a Terminológiai Kutatócsoport megalakulását, a Magyar Terminológia című folyóirat vagy a Terminológia MA képzés megindulását.) Ez a megélné érdeklődés szűkebb területünkön, a névkutatás területén is észlelhető, miközben átfogó magyar nyelvű terminológiai munka itt sem áll rendelkezésünkre. Ebből a szempontból tehát nemcsak érdemes, de aktuális is lehet ezúttal legalább vázlatosan áttekinteni, hogy milyen jellemző munkálatok folytak vagy folynak a nemzetközi, idegen nyelvű, illetve a magyar névtani terminológia területén.

2. A nemzetközi névkutatás terminológiai munkáiról és munkálatairól

2.1. Nemzetközi névtani terminológiai irodalom. – Egynyelvű és többnyelvű terminológiai szójegyzékek, szótárak sora készült el az elmúlt fél évszázad során a nemzetközi névkutatás területén. Elsőként a német (mintegy hatszáz terminussal: WITKOWSKI 1964; magyar ismertetése: FEHÉRTÓI 1966: 246–7) és egyes szláv nyelvek (NIMCSUK 1966, PETR 1969, PODOLSKAJA 1978¹/1988²; utóbbi 1. kiadásának magyar ismertetése: UDVARI 1981), illetve a német és a szláv nyelvek névtani terminusainak közös feldolgozásaként (SVOBODA et al. 1973; illetve a 11 szláv nyelvet, nyelvenként 210–277 terminust tartalmazó, 1983-ban kiadott „Osnoven sistem i terminologija...”). A német névkutatás terminusairól azóta újabb összeállítás is született (WALTHER 1998). Terminológiai

szótárak készültek az észak-amerikai angol (SMITH 1967, később ROOM 1996) és francia (DORION–POIRIER 1975) nyelvű névkutatás jóvoltából, Európában pedig a skandináv térségből (KIVINIEMI et al. 1974, SCHMIDT 1981) is. A nagyobb rokon nyelvek esetében is hasonló a helyzet: mind a finn (KIVINIEMI et al. 1974; magyar ismertetése: MIZSER 1979: 247–8), mind az észti (HENNO–PÁLL 2003) nyelvről rendelkezésre állnak ilyen típusú munkák. Mint láthatjuk, ugyanakkor egyes nagyobb nyelvek esetében még hiányzik a hasonló, rendszerező áttekintés; például az olasz esetében (vö. GALKOWSKI 2010). Külön említést érdemel végül, de a legkevésbé sem utolsó sorban az ENSZ illetékes szervezete által összeállított, közel négyszáz tételből álló, többnyelvű (a világszervezet hat hivatalos nyelvén elkészült) glosszárrium, mely a helynév-standardizációs munkálatokhoz kapcsolódó terminológiát dolgozza fel (KADMON ed. 2002, kiegészítése és módosítása: KADMON ed. 2007).

A korábbi munkák anyaga jórészt beépült, természetessé vált egy-egy nyelv névtani irodalmában, de mint láthatjuk, újabb kiadásokra, illetve összeállításokra napjainkban is igény lehet. Szervezett névtani terminológiai munkálatok így jelenleg is többfelé folynak, a szláv nyelvek körében például a cseh nyelvtudományi intézet munkatársa, MILAN HARVALIK vezetésével egy új cseh névtani terminológiai szótár előkészítésére irányulón, a horvát nyelvtudományi intézetben pedig a nyelvi tervezési munkálatokhoz kapcsolódóan a horvát térképészeti és geoinformációs, illetve névtani terminológia vonatkozásában (vö. BROZOVIĆ RONČEVIĆ 2011).

A névkutatás terminológiájának témájára az újabb és reprezentatív nemzetközi névtani kézikönyvek is kellő figyelmet fordítanak. Akár módszeresen visszatérő kérdéskörként az egyes tematikus fejezetek bevezetőjében (pl. BRENDLER–BRENDLER Hrsg. 2004), akár önálló fejezetként (pl. WITKOWSKI 1995), akár – az önálló fejezetek mellett – a műhöz csatolt terminológiai mutatók formájában is (RZETELSKA–FELESZKO et al. red. 2002–2003). Jellemzőnek tekinthetjük, hogy a legutóbbi nemzetközi névtudományi kongresszusokon (Pisa, 2005; Torontó, 2008; Barcelona, 2011) a névtani terminológia már önálló szekcióként jelenik meg a programban. Napjainkban számos konferencia-előadás és tanulmányok, folyóiratcikkek sora tárgyalja a nemzeti és nemzetközi névtani terminológia általános, elméleti, metodológiai problémáit, illetve az egy-egy részterülettel, kérdéskörrel vagy akár egy-egy konkrét terminussal kapcsolatos, nagyon is specifikus kérdéseit. (A fontosabb továbbvezető irodalomhoz l. pl. az ICOS alapvető terminológiai listáinak válogatott bibliográfiáját: Icosweb.)

2.2. Nemzetközi névtani terminológiai munkálatok. – A névtudomány terminológiája iránt megmutatókozó nemzetközi érdeklődést természetesen gyakorlati lépések, illetve szerveződések sora kíséri. Az 1959-ben megtartott első nemzetközi szláv névtudományi konferencia nyomán alakult meg a Nemzetközi Szlavisztikai Komité Onomasztikai Bizottsága, az ennek kebelén belül létrejött négy albizottság egyike pedig a Terminológiai Albizottság lett (WITKOWSKI 1995: 290). Ennek és a Német Tudományos Akadémia Szlavisztikai Intézetének együttműködésével készült el már a fentebb említett első névtani terminológiai szótár (WITKOWSKI 1964) is. A további együttműködések e területen a vonatkozó – s fentebb részben már említett – szakirodalom bizonyítja.

Az ENSZ ugyancsak 1959-es kezdetekre visszavezethető Földrajzi Névi Szakértői Csoportján (UNGEGN, United Nations Group of Experts on Geographical Names) belül 1989-ben kezdeményezték a terminológiai munkacsoport felállítását. Az általuk elkészített,

2002-ben közzétett, fentebb már említett többnyelvű glosszárium a helynév-standardizációs munkálatok céljait is jól szolgálja (elkészültéről l. KADMON 2002, vö. BÖLCSKEI megj. e.).

A Nemzetközi Névtudományi Társaság (ICOS) részéről MILAN HARVALÍK a 2002-es uppsalai ICOS-kongresszuson tartott előadásában indítványozta egy terminológiai munkacsoport létrehozását (l. HARVALÍK 2005), mely 2004-ben meg is kezdte működését. Különböző nyelvek és névtani iskolák képviselőinek közreműködésével elsőként az alapvető névtani terminusok – nem előíró, de ajánló célzatú – listáját állították össze, rövid meghatározásokkal és példákkal is magyarázva az egyes szakkifejezéseket. (Munkanyelv-ként angolul, majd az ICOS három hivatalos nyelvén: angolul, németül és franciául készítve el a szóban forgó glosszáriumot.) A legalapvetőbb névtani terminusok mintegy 70 tételből álló listáit (List of Key Onomastic Terms, Liste Onomastischer Schlüsseltermini, Liste des mots-clefs en Onomastique) a 2011-es barcelonai ICOS-kongresszuson prezentálták, s a szervezet honlapján tették közzé (Icosweb). Az ICOS terminológiai munkacsoportja eddigi munkája során az együttműködések köreit is tágítani igyekezett. Egy felmérésben például mintegy negyven névkutató véleményét kérte ki a névtani terminológiával kapcsolatos aktuális kérdésekben a világ minden tájáról, később a válaszokat és azok összegzett tanulságait is közreadva (l. HARVALÍK–CAFFARELLI 2007, magyar válaszadójuk FÁBIÁN ZSUZSANNA volt). Még inkább érdemes azonban arra az együttműködésre felhívunk a figyelmet, amelyet a 2008-as torontói ICOS-kongresszuson tartott közös tanácskozás nyomán építettek ki az UNGEGN fentebb említett csoportjával, életre híva egy közös terminológiai munkabizottságot is. A két testület készítette terminológiai jegyzékek közt jelenleg, mint megállapítható, nemcsak szükségszerű, de csökkenthető különbségek is találhatóak. (Az ICOS terminológiai munkacsoportjának eddigi munkájáról l. HARVALÍK megj. e., az ICOS–UNGEKN együttműködéséről pedig legújabbban NYSTRÖM megj. e.)

A jelenlegi – s elsősorban az európai keresztény kultúrkör névrendszereit leíró – terminológiai jegyzékek több szempontból is kiegészítésre, bővítésre várnak. Az ICOS terminológiai tevékenysége így idéntől a munkát folytató központi munkacsoport mellett két újabb munkaterülettel, illetve csoporttal bővül: egyikük további nyelvek, illetve kultúrák számára adaptálja ezeket a jövőben még bővülő jegyzékeket, másikuk pedig az egyes névtani részterületek terminológiájának módszeresebb kidolgozására fordítja figyelmét. (Ezek munkájába kapcsolódik be magyar részről Farkas Tamás, illetve Bölcseki Andrea, a barcelonai névtani kongresszus terminológiai megbeszéléseinek eredményeként.)

3. Munkálatok a magyar névtani terminológia területén

3.1. Törekvések a magyar névtani terminológia rendszerezésére, leírására. – A névtan területén használatos egyes terminusokkal – legalábbis alkalmilag, illetve érintőlegesen – természetesen korábban is, többen is foglalkoztak. A dinamikus fejlődőnek mutakozó magyar névkutatás műszóhasználatának kérdésköréről azonban csak a hetvenes években, HAJDÚ MIHÁLY kezdeményezésére bontakozott ki tágabb körű és átfogó igényű eszmecsere (minderről l. HAJDÚ 2010: 24–6). Az ún. Bokor Levelek 12. számaként, stencilezett kiadványként 1974-ben elkészült és szétküldött írás címe „Vitaindító a névtudomány műszavairól” volt (HAJDÚ 1974a; minimális változtatásokkal később a Névtani Értesítőben is: HAJDÚ 1979). Többen írásbeli hozzászólásaikat juttatták el a kezdeményezőhöz, s anyagát az ifjabb nyelvész generációk szakmai-baráti körének, a Bokornak az egyik összejövételén vitatták meg.

A hozzászólások nyomán tartalmilag és formailag egyaránt jócskán átdolgozott, konkretizált (ti. eredetileg ténylegesen vitaindítóként megfogalmazott) javaslatot az eredeti szándéknak megfelelően a Magyar Tudományos Akadémia – akkoriban létező – névtudományi munkabizottsághoz terjesztették fel (HAJDÚ 1974b). Az előterjesztésben megfogalmazott elvek: bizonyos fokú egységesítés (a stilisztikai vagy célszerűségi szempontú szinonimitás lehetséges megtartásával), a már konvencionizálódott műszavak megtartása (szemben az elméleti nézőpontból indokoltnak látszó újításokkal), a jobban használható (rövidebb, kifejezőbb, jobban képezhető) terminusok preferálása. A tervezet ezt követően mintegy két-tucatnyi szinonimapárt, illetve szinonimasort vesz számba, a köztük lévő választásra téve vagy kérve javaslatot; további kérdéseket mint nem csupán terminológiai problémákat „elvi cikkek sorozata” után lát megoldhatónak. Végül egy, a névkutatás műszavait is számba vevő kiadvány – MEZŐ ANDRÁS javaslata nyomán immár egy névtani lexikon – tervét ismerteti röviden. Fontosabb elvei: minden egykor előfordult műszó vagy körülírás felvétele, szükségesnek tűnő új műszavak alkotása, szinonimák (esetleg kerülendőnek tartott kifejezések) felvétele a preferált megnevezésre utalóan, egyes kifejezéseknek akár egy nagyobb szócikk részeként való tárgyalása. Az addig összegyűjtött címszavak száma közel ötezer volt, a tervezett munka pedig nagyságrendileg 3-4 ezer szócikkből állt volna. Mint azonban a mutatóként közölt címszólista is igazolja, valóban inkább enciklopédikus jellegű, mint szótárszerű kézikönyv volt a terv. A nemrég ismét közzétett részlet a *ragadványnevek*-kel kapcsolatos tervezett címszavakat példázza (l. HAJDÚ 2010: 25; a fogalomkör szóhasználatára általában l. BAUKO 2009: 7–9). Mint látható, a konkrét műszavak mellett egy sor lexikonszerű címszó szerepel köztük, s nemcsak utaló, de önálló szócikként is (külön-külön szócikkek formájában, a mutatóvány szóhasználatát idézve: a ragadványnevek funkcióvesztése, keletkezési indítékai, nyelvi eszközei, öröklődése, szinonimikája, ruházatra utaló ragadványnevek).

Az akadémiai munkabizottság Bárcei Géza vezetésével a következő évben megtárgyalta és támogatandónak találta a kezdeményezést, ám nem sokkal később az akadémiai átszervezések kapcsán maga a bizottság is megszüntette működését, a kérdés pedig ezzel együtt egyelőre lekerült a napirendről. Újra felvetését az önálló névtani folyóirat, a Névtani Értesítő néhány évvel későbbi megindulása tette ismét lehetővé és indokolttá. HAJDÚ egy rövid bevezetővel, minimális változtatásokkal adta közre korábbi gondolatait a folyóirat hasábjain (HAJDÚ 1979), több névtanos kolléga – RÁCZ ENDRE, BACHÁT LÁSZLÓ, SZABÓ T. ATTILA, valamint ÖRDÖG FERENC és MÉSZÁROS NÉ VARGA MÁRIA, illetve saját maga – rövidebb hozzászólásaival együtt (ezeket l. NÉ. 1979. 2: 28–34, 1980. 3: 56–60); egyes terminusok kérdéséhez a folyóiratszámokat recenziáló KÁLMÁN BÉLA is hozzáfűzte megjegyzéseit (KÁLMÁN 1982: 502–3). Ekkoriban több külföldi névtani terminológiai szótár hazai recenziója is olvasható volt már Magyarországon (FEHÉRTÓI 1966, MIZSER 1979, UDVARI 1981). Az eszmecsere azonban ezzel ismét félbeszakadt: más nyelvtudományi tervmunkák időszakában a javaslat tényleges támogatást nem kapott, a kezdeményezőknek is számos egyéb feladatuk akadt, s úgy tűnik, a terminológia valamiféle rendszerezésének, egységesítésének gondolata az akkori névkutatókat sem érintette meg eléggé (l. HAJDÚ 2010: 26, vö. HOFFMANN 2003: 54).

A következő számba vehető kísérlet bő két évtizeddel később, a 2000-es évek elején történt a magyar névtani terminológia számbavételére. A VÁRNAI JUDIT SZILVIA nevéhez fűződő kétnyelvű, gyakorlatias megközelítésű angol–magyar glosszárrium egy nagyobb – több nyelvészeti területre kiterjedő – munka része, kezdeti lépése lett volna (VÁRNAI é. n.). Az interneten közzétett, kísérleti jellegű, 172 tételből álló pusztaszójegyzék még az

Onomastica Uralica 2. kötetének (Debrecen, 2002) fordítói melléktermékeként keletkezett. (Ez magyarázhatja tematikus kiegyensúlyozatlanságát.) A glosszárium előszava szerint az itt közzé nem tett részek további járulékos információkat tartalmaztak (szükség esetén tömör definíciót, megjegyzést, szakirodalmi hivatkozást, esetleges rövidítést, szófaji besorolást, kereszthivatkozásokat), s folyó és folytatólagos munkálatokat ígértek. Az elkészült anyagokról és a projekt további sorsáról azonban nincs tudomásunk. (Sajnálattunkra, a szerkesztő-szerző később elkészült, névelméleti témájú doktori disszertációjában sem foglalkozik közelebbről sem a névtani terminológia tudománytörténeti, sem annak elméleti vagy gyakorlati kérdéseivel; vö. VÁRNAI 2005.)

3.2. A terminológia problematikája a magyar szakirodalomban. – Terminológiai problémák, kérdések felvetésével, meghatározásokkal, egyedi javaslatokkal, érvelésekkel és ellenérvelésekkel többfelé találkozunk a magyar névtani irodalomban.

Kisebbségi figyelmet kapott egykor például a szóban forgó diszciplína, azaz az onomasztika magyar megnevezésének kérdése (PAPP 1955: 258, MIKESY 1960, BENKŐ 1960; vö. még HOFFMANN 2003: 53), nagyobb figyelmet pedig, visszatérő módon is, a hasonlóan alapvető kérdést jelentő *földrajzi név ~ helynév* (stb.) terminusok használata (l. HOFFMANN 2003: 53–5). Nemrégiben egy konkrét kutatási projekt, illetve a kapcsolódó szimpózium apropóján ugyanakkor egy olyan meglehetősen marginális téma, mint a névváltoztatások kérdésköre is módszeresebb vizsgálatoknak lett kitéve: egyrészt a kapcsolódó szóhasználat (több mint kéttucatnyi terminus) részletező elemzése és értékelése (FARKAS 2008), másrészt a (személy)névváltoz(tat)ások tipológiájának a javasolt terminológiai innovációkkal történő leírása révén (HAJDÚ 2009, VÖRÖS 2009). Egyes kérdések, mint például az *írói*, illetve az *irodalmi névadás* lehetséges fogalomkörének meghatározása, jó fél évszázada és napjainkban is egyaránt aktuális feladatnak bizonyulhatott (MIKESY 1955, KOROMPAY 2011). Ezek mellett olyan újabb keletű terminusokról is eshet szó, mint például a *névjárás* és az *onomatodialektológia*, illetve *névdialektológia*, melyeknek nemcsak a használata és jelentése lehet rögzítendő, de akár elméleti indokoltságukat is további kutatásokkal lenne még érdemes alátámasztani (ezekről újabban l. JUHÁSZ 2004, ÖRDÖG 2010). Mint az említett példák jelzik, egy adott részterületet érintő kiterjedt vagy éppen még csekély szakmai figyelem egyaránt oka lehet a kapcsolódó terminushasználat változatosságának, illetve bizonytalanságainak, melyekből viszont a terminológiai tisztázás igénye fakadhat.

Egy-egy területen régi és újszerű kérdések is aktuálisak lehetnek, akár olyan alapvető kérdésben, mint az egyes személynévtípusok megnevezésének esetében is. Ez különösen akkor merülhet fel, ha a teljes rendszert kívánjuk módszeresen és következetes logikával bemutatni (vö. HOFFMANN 2008, kül. 5–6). Névtani összefoglaló munkájában például J. SOLTÉSZ KATALIN (1979), mint tudjuk, részben terminológiai újításokkal próbálkozott (értékelésükre l. HAJDÚ 1981: 109–10), míg az újításokra mindig is nyitott HAJDÚ MIHÁLY (2003) elsősorban az ismert terminusok közötti rendszerező-mérlegelő válogatással (HAJDÚ 2003: 151–3, 347, 638, 732; nem véletlenül részletezi terminológiai módszerességét egyik recenzense is: B. GERGELY 2007: 253–5). Ugyanakkor a személynévrendszerek olyan újszerű elméleti áttekintése, mint HOFFMANN ISTVÁNÉ (2008), szükségszerűen új terminusokat igényel (egyelőre nem a határozott terminusalkotás, hanem több lehetőségek felvetésével, l. HOFFMANN 2008: 10, 1. lábjegyzet). Többé-kevésbé nyitottak maradhatnak viszont egyes immár hagyományosnak tekinthető kérdések, például a történeti

személynévtípusok megnevezésében (vö. SLÍZ 2010), s ugyanígy a kisebb szakmai figyelmet kapott témakörökben, például a J. SOLTÉSZ KATALIN (egyébként vitatható) terminusával *helyettesítő nevek*-ként megnevezhető egyes névfajták esetében (vö. HAJDÚ 2006). A világ változásai, újszerű adottságai ugyanakkor teljesen új megnevezési szükségleteket is életre hívnak, mint például – az iménti témával is érintett – internetes azonosítónevek, nicknevek esetében (vö. RAÁTZ 2008: 444).

A terminológiai vonatkozású írások egy része elsősorban a jelölendő fogalomhoz, jelentéshez keresi a megfelelő műszót, más részük inkább a meglévő terminusok használati körét, jelentését igyekszik meghatározni, pontosítani. A terminológiai tisztázás olykor egyszerűbb kérdésnek látszik, például a szinonimák közüli választás esetében (ehhez legmódszeresebben l. HAJDÚ 1974b: 1–5), bár ez egyebekhez képest kevésbé lényegbevágó feladatnak tekinthető, a kiterjedt használat pedig mindig megnehezíti ezt a gyakorlatban. A terminológiai tisztázás azonban gyakran a kapcsolódó fogalomkör elmélyült ismeretét igényeli, s nem is csupán egy-egy, de egy sor kapcsolódó terminus együttes, rendszeres (hierarchikus, egymást kiegészítő stb.) meghatározását teszi szükségessé (további mintapéldájára l. HÁRI 2010).

A magyar névtani terminusok problematikájával foglalkozó írások egy része – kisebb vagy nagyobb mértékben, örvendetes módon – a más nyelvek névtani irodalmában használatos terminológiára, annak tanulságaira is kitekintéssel van. Ez a többé vagy kevésbé kutatott részterületek, a hagyományosabb vagy az újabb terminusok esetében egyaránt hasznosnak bizonyulhat (vö. pl. MIKESY 1960, HAJDÚ 2003: i. h., VINCZE 2004: 187–8, FARKAS 2008: 336, RAÁTZ 2008: 444, BÖLCSKEI 2010: 84–5, HÁRI 2010: 102–3). A nemzetközi terminológia közvetlen és újító alkalmazására viszont alig találunk példát (mint a *hegymászó útnevek ~ orohodonimák* esetében: BAUKO 2010: 24).

Valójában viszonylag csekély az olyan magyar publikációknak a száma, amelyek kifejezetten a névtani terminológia problematikájával foglalkoznának. Különösképpen hiányát érezhetjük az olyan tanulmányoknak, melyek nem célzottan egy-egy szűkebb részterület műszóhasználatát tárgyalják, hanem a névtani terminológia általánosabb problémáit teszik részletesebb elemzések tárgyává. (Erre eddig – az eddigi szakirodalom számos értékes megjegyzése mellett is – inkább első kísérlet történt csupán; vö. FARKAS megj. e. Hasonló elemzések a mai külföldi szakirodalomban már sokkal jellemzőbbek.) Ugyanakkor természetesen jóval nagyobb számban találunk olyan magyar szakmunkákat, amelyek nem kerülhetik ki a terminológiával összefüggő kérdéseket: névtani összefoglaló munkákban, névtípus-monográfiákban, áttekintő igényű tanulmányokban, de akár doktori védések alkalmával is rendszeresen találkozunk a kapcsolódó problémákkal.

4. Elvégzetlen-elvégzendő feladatok. – A névtani terminológia terén minden nyelvben egy sor – részben hasonló, részben eltérő – probléma, illetve feladat áll a kutatók előtt (vö. HARVALÍK–CAFFARELLI 2007). HAJDÚ MIHÁLY véleménye szerint mindez „korunk egyik legégetőbb kérdése” a névtudomány területén napjainkban is (HAJDÚ 2011: 345). Mindenesetre többen és többször felvetették már, hogy a magyar névkutatást segíthetné egy névtani terminológiai szótár elkészülte, melyet a szakterület hasznos kézikönyveinek sorában vehetnének számba (vö. HOFFMANN 2002: 16–7).

Mint tapasztaljuk, a magyar névtani terminológia számos alapvető problémája ma egy-egy szűkre szabott témakörben is megmutatkozik. Így például a családnév-változtatásokhoz kötődő terminushasználat terén is szembetűnő, hogy kapcsolódó megnevezések nagy

számban vannak, de világos, teljes és következetes rendszerekbe nem foglalhatók, különböző szemléletekhez és nyelvhasználati dimenziókhoz kapcsolódnak, jelentésük és használatuk bizonytalan és változó, olykor félrevezető (FARKAS 2008). Ahogyan valamely külföldi névtani terminológiai szótár kézbevétele, úgy egy ilyen jellegű – s nem terminológiai indíttatású, hanem egy adott névtani jelenség feldolgozásához kötődő – áttekintéstől is csak egy lépés lehet eljutni oda, hogy egy magyar névtani terminológiai szótár elkészítésére vonatkozó javaslat újabban is megfogalmazódjék (előbbihez l. JUHÁSZ 2004: 165–6, utóbbihoz FARKAS 2008: 339–40).

A jelenlegi helyzet azonban számos megoldandó feladat elé állítja a magyar névtudományt. Ezek között elsődleges a magyar névtani terminológia jelenlegi állapotának, valamint az eddigiekben használt terminusoknak a számbavétele, felmérése; meglévő ismereteink és tapasztalataink megfelelő rendszerezése, áttekintése; a mögöttes fogalmi rendszerek, a terminusok elméleti háttérének tisztázása; a szemléleti különbségek, kidolgozatlanságok azonosítása, a belőlük fakadó problémák megoldása; a terminológiai (egyben tartalmi, feldolgozottsági) hiányok megfontolt pótlása. Mindezek alapján tekinthetjük megvalósítandónak egy, a hazai és nemzetközi szakirodalom eredményeit és tanulságait is figyelembe vevő, majd tovább bővítendő, alapvetően tájékoztató jellegű, leíró igényű, de az egységesítés irányába is javaslatokat tevő terminológiai szótár tervét.

Mindennek aktualitását és lehetőségeit jelezhetik a napjainkban Magyarországon általában, illetve a nemzetközi névkutatásban – többek közt az ICOS terminológiai munkacsoportja révén – ugyancsak megélnék terminológiai munkálatok is. Megjegyzem, az idegen nyelvű, illetve magyar névtani terminológia egyeztetésének problémáival eddig nemigen foglalkozott a magyar szakirodalom, bár nyilvánvalónak látszik, hogy ez az erősödő nemzetközi kitekintéssel és kapcsolatrendszerekkel rendelkező hazai névkutatásnak is alapvető érdeke lenne. A nemzetközi névtudományban zajló munkálatok most ehhez is hasznos segítséget nyújthatnak.

A magyar névkutatás terminológiájának kérdéskörére a közeljövőben érdemes lesz több figyelmet is fordítanunk.

Hivatkozott irodalom

- BAUKO JÁNOS 2009. *Ragadványnév-vizsgálatok kétnyelvű környezetben*. Nyitra–Budapest.
- BAUKO JÁNOS 2010. Hegynévhasználat a fordítás és kétnyelvűség tükrében. In: BAUKO JÁNOS szerk., *Bilingvizmus és fordítás. Nyelvészeti tanulmányok Arany A. László születése 100. évfordulójának tiszteletére*. Nyitra. 19–29.
- BENKŐ LORÁND 1960. Megjegyzések terminus technikusokról. *Magyar Nyelv* 56: 238–40.
- BÖLCSKEI ANDREA 2010. *A magyar településnevek korrelációs rendszerének alakulása a természetes névadás korszakában*. Budapest.
- BÖLCSKEI ANDREA megj. e. Helynevek standardizációja: alapelvek, terminológiai kérdések a nemzetközi és a magyar gyakorlatban. Előadás a VII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson, Kolozsvárott. Megjelenés előtt.
- BRENDLER, ANDREA – BRENDLER, SILVIO Hrsg. 2004. *Namenarten und ihre Erforschung. Ein Lehrbuch für das Studium der Onomastik*. Hamburg.
- BROZOVIĆ RONČEVIĆ, DUNJA 2011. Slavic toponomastic terminology vs. ICOS & UNGEGN terminology. Előadás az UNGEGN ECSED 20. ülésén, Zágrábban, 2011-ben. = http://ungegn.dgu.hr/ungegn20/24_CRO_Brozovic_DGU_UNGEGN_2011_terminology.pdf.

- DORION, HENRI – POIRIER, JEAN 1975. *Lexique des termes utiles à l'étude des noms de lieux*. Quebec.
- EAFI = <http://www.eaft-aet.net/en/index/>.
- FARKAS TAMÁS 2008. Szemlélet és terminológia a névkutatásban: a hivatalos magyar családnév-változtatások kérdései. In: BÖLCSKEI ANDREA – N. CSÁSZI ILDIKÓ szerk., *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai*. Budapest. 332–41.
- FARKAS TAMÁS megj. e. Onomastic Terminology in Hungarian – Situation, Problems and Needs. Előadás a 24. Nemzetközi Névtudományi Kongresszuson, Barcelonában, 2011-ben. Megjelenés előtt.
- FEHÉRTÓI KATALIN 1966. A német névtudomány két újdonsága. *Magyar Nyelv* 62: 245–7.
- GALKOWSKI, ARTUR 2010. Problemi di terminologia onomastica. Contributi per un dibattito. *Rivista Italiana di Onomastica* 16: 604–24.
- B. GERGELY PIROSKA 2007. Hajdú Mihály: Általános és magyar névtan. *Magyar Nyelvőr* 131: 253–8.
- HAJDÚ MIHÁLY 1974a. *Vitaindító a névtudomány műszavairól*. Bokor Levelek 12. Sokszorosított kiadvány. Budapest.
- HAJDÚ MIHÁLY 1974b. *Előterjesztés a magyar névtudomány műszavainak egységesítéséről*. Sokszorosított kiadvány. Budapest.
- HAJDÚ MIHÁLY 1979. A magyar névtudomány műszavai. *Névtani Értesítő* 2: 18–28.
- HAJDÚ MIHÁLY 1981. J. Soltész Katalin, A tulajdonnév funkciója és jelentése. *Magyar Nyelv* 77: 109–13.
- HAJDÚ MIHÁLY 2003. *Általános és magyar névtan. Személynevek*. Budapest.
- HAJDÚ MIHÁLY 2006. Álnév – fedőnév – jelige – internetnév. In: MÁRTONFI ATTILA – PAPP KORNÉLIA – SLÍZ MARIANN szerk., *101 írás Pusztai Ferenc tiszteletére*. Budapest. 257–66.
- HAJDÚ MIHÁLY 2009. A névváltozások és névváltoztatások rendszere. In: FARKAS TAMÁS – KOZMA ISTVÁN szerk., *A családnév-változtatások története i időben, térben, társadalomban*. Budapest. 29–40.
- HAJDÚ MIHÁLY 2010. Közös tervek Mező Andrással. In: P. LAKATOS ILONA – SEBESTYÉN ZSOLT szerk., *Emlékkönyv Mező András tiszteletére*. Nyíregyháza. 23–8.
- HAJDÚ MIHÁLY 2011. Farkas Tamás, Családnév-változtatás Magyarországon. *Magyar Nyelv* 107: 345–7.
- HÁRI GYULA 2010. Épületnév, építménynév, létesítménynév. *Névtani Értesítő* 32: 99–116.
- HARVALÍK, MILAN 2005. Towards a new millennium – towards a common onomastic terminology? In: BRYLLA, EVA – WAHLBERG, MATS eds., *Proceedings of the 21st International Congress of Onomastic Sciences. Uppsala 19–24 August 2002*. Uppsala. 160–71.
- HARVALÍK, MILAN megj. e. Towards a common onomastic terminology? The next step. Előadás a 24. Nemzetközi Névtudományi Kongresszuson, Barcelonában, 2011-ben. Megjelenés előtt.
- HARVALÍK, MILAN – CAFFARELLI, ENZO 2007. Onomastic terminology: an international survey / Terminologia onomastica: un'inchiesta internazionale. *Rivista Italiana di Onomastica* 13: 181–220.
- HENNO, KAIRIT – PÁLL, PEETER 2003. *Onomastika termineid*. = <http://www.eki.ee/nimeselts/nimeterm.htm>.
- HOFFMANN ISTVÁN 2002. Magyar névkutatás az ezredfordulón. In: HOFFMANN ISTVÁN – JUHÁSZ DEZSŐ – PÉNTEK JÁNOS szerk., *Hungarológiai és dimenziális nyelvszemlélet. Előadások az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson*. Debrecen–Jyväskylä. 9–22.
- HOFFMANN ISTVÁN 2003. *Magyar helynévkutatás 1958–2002*. Debrecen.
- HOFFMANN ISTVÁN 2008. A személynévrendszerek leírásához. *Magyar Nyelvjárások* 46: 5–20.
- Icosweb = <http://www.icosweb.net>.

- JUHÁSZ DEZSŐ 2004. A névtan néhány terminológiai és tudományrendszertani kérdéséről. In: FARKAS FERENC szerk., *Magyar névtani kutatások itthon és határainkon túl. Névtani tanácskozás Jászberényben*. Budapest. 165–9.
- KADMON, NAFTALI 2002. *United Nations Glossary of Terms for the Standardization of Geographical Names, past and current problems*. = http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/ungegn/docs/8th-uncsgn-docs/crp/8th_UNCSGN_econf.94_crp.86.pdf.
- KADMON, NAFTALI ed. 2002. *Glossary of Terms for the Standardization of Geographical Names*. ST/ESA/STAT/SER.M/85. New York. = <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/ungegn/docs/glossary.pdf>.
- KADMON, NAFTALI ed. 2007. *Glossary of Terms for the Standardization of Geographical Names. Addendum*. ST/ESA/STAT/SER.M/85/Add.1. New York. = http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/ungegn/docs/pubs/glossary_add_e.pdf.
- KÁLMÁN BÉLA 1982. Névtani Értesítő. Szerk. Hajdú Mihály és Mező András. 2–5. szám. *Magyar Nyelv* 78: 502–5.
- KIVINIEMI, EERO – PITKÄNEN, RITVA-LIISA – ZILLIACUS, KURT eds. 1974. *Nimistöntutkimuksen terminologia. Terminologin inom namnforskningen*. Castrenianumin toimitteita 8. Helsinki.
- KOROMPAY KLÁRA 2011. Az irodalmi névadás fogalmáról. *Létiink* 41/3: 86–93.
- MÁTÉ JAKAB 1984. Gondolatok és töprengések egy magyar nyelvészeti terminológiai szótár lehetőségeiről. *Magyar Nyelv* 80: 276–90, 439–55.
- MIKESY SÁNDOR 1959. Írói névadás – irodalmi névadás. *Magyar Nyelv* 55: 110–2.
- MIKESY SÁNDOR 1960. Mi legyen az *onomasztika* magyar neve? *Magyar Nyelv* 56: 236–8.
- MIZSER LAJOS 1979. Három finn névtudományi munka. *Magyar Nyelv* 75: 246–50.
- NIMCSUK, V. V. 1966. Ukrajinska onomastična terminologija. In: *Povidomlennja ukrajinskoji onomastičnoji komisiji* 1. Kiev.
- NYSTRÖM, STAFFAN megj. e. The terminological work of UNGEGN and ICOS – a presentation and a comparison. Előadás a 24. Nemzetközi Névtudományi Kongresszuson, Barcelonában, 2011-ben. Megjelenés előtt.
- Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika. Osnovnaja sistema i terminologija slavonskoj onomastiki. Grundsystem und Terminologie der slawischen Onomastik*. Skopje, 1983.
- ÖRDÖG FERENC 2010. Névföldrajz, onomatodialektológia, névdialektológia. In: VÖRÖS FERENC szerk., *A nyelvföldrajztól a névföldrajzig. A 2010. június 8-i szombathelyi tanácskozás előadásai*. MNyTK. 234. Budapest–Szombathely. 127–33.
- PAPP LÁSZLÓ 1955. Szabó István: Bács, Bodrog és Csongrád megye dézsmalajstromai 1522-ből. *Magyar Nyelv* 51: 258–63.
- PETR, JAN 1969. Lužickosrbská onomastická terminologie. *Zpravodaj Mistopisné komise ČSAV* 10: 538–52.
- PODOLSKAJA, N. V. 1978¹/1988². *Slovar' russkoj onomastičeskoj terminologii*. Moskva.
- RAÁTZ JUDIT 2008. Névadás az interneten. In: BÖLCSKEI ANDREA – N. CSÁSZI ILDIKÓ szerk., *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai*. Budapest. 443–50.
- ROOM, ADRIAN 1996. *An Alphabetical Guide to the Language of Name Studies*. Lanham, MD – London.
- RZETELSKA-FELESZKO, EWA – CIEŚLIKOWA, ALEKSANDRA – DUMA, JERZY red. 2002–2003. *Slowiańska onomastyka. Encyklopedia*. Warszawa.
- SCHMIDT, TOM 1981. *Fagordliste for norsk namnegransking*. Oslo.
- SLÍZ MARIANN 2010. A történeti személynévkutatás terminológiájához. *Névtani Értesítő* 32: 157–72.
- SMITH, ELSDON COLES 1967. *Treasury of name lore*. New York–Evanston–London.
- J. SOLTÉSZ KATALIN 1979. *A tulajdonnév funkciója és jelentése*. Budapest.

- SVOBODA, JAN – ŠMILAUER, VLADIMÍR – OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, LIBUŠE – OLIVA, KAREL – WITKOWSKI, THEODOLIUS 1973. *Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky. Grundsystem und Terminologie der slawischen Onomastik*. Zpravodaj místopisné komise ČSAV 14: 1–280. Praha.
- UDVARI ISTVÁN 1981. H. B. Подольская: Словарь русской ономастической терминологии. *Névtani Értesítő* 6: 71–3.
- H. VARGA MÁRTA 2011. Egy nyelvészeti terminológiai szótár felette szükséges voltáról. (Gondolatok egy orosz nyelvészeti szakszótár lapozgatása közben.) In: HIRES-LÁSZLÓ KORNÉLIA – KARMACSI ZOLTÁN – MÁRKU ANITA szerk., *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban. A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai*. Budapest–Beregszász. 457–63.
- VÁRNAI JUDIT SZILVIA 2005. *Bárhogy nevezzük... A tulajdonnév a nyelvben és a nyelvészetben*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 42. Budapest.
- VÁRNAI JUDIT SZILVIA szerk. é. n. *Angol–magyar nyelvészeti glosszárium / English–Hungarian glossary of linguistical terms*. = <http://mnytud.arts.klte.hu/glossary.htm>.
- VINCZE LÁSZLÓ 2004. A magyar belterületi helynevek kutatásában elért eddigi eredmények és további feladatok (A hazai és külföldi teljesítmények összevetése). In: FARKAS FERENC szerk., *Magyar névtani kutatások itthon és határainkon túl. Névtani tanácskozás Jászberényben*. Budapest. 187–91.
- VÖRÖS FERENC 2009. Névváltoztatás és névhelyreállítás a kisebbségi magyar névhasználat tükrében: terminológiai javaslat egy névtani jelenség megnevezésére. In: FARKAS TAMÁS – KOZMA ISTVÁN szerk., *A családnév-változtatások történetei időben, térben, társadalomban*. Budapest. 57–74.
- WALTHER, HANS 1998. *Namenkunde und geschichtliche Landeskunde 2. Erläuterung namenkundlicher Fachbegriffe*. Leipzig.
- WITKOWSKI, THEODOLIUS 1964. *Grundbegriffe der Namenkunde*. Berlin.
- WITKOWSKI, THEODOLIUS 1995. Probleme der Terminologie. In: EICHLER, ERNST et al. eds., *Namenforschung / Name Studies / Les noms propres. Ein internationales Handbuch zur Onomastik / An International Handbook of Onomastics / Manuel international d'onomastique*. HSK. 11.1. Berlin–New York. 288–94.

FARKAS TAMÁS

TAMÁS FARKAS, Terminological works in Onomastics

Adequate terminology is a prerequisite of the study and development of a subject area. This realization leads to the compilation of terminological dictionaries and glossaries; such comprehensive works, however, are not to be found in Hungarian Linguistics and Onomastics. This paper points out the active presence of terminological questions in today's international Onomastic Studies, and outlines the important terminological research programmes and their results pursued in foreign languages, laying special emphasis on the ICOS project still in progress. The author discusses the previous, unsuccessful attempts to systematize and describe Hungarian Onomastic terminology, and presents some typical terminological issues appearing in the Hungarian literature. The paper calls attention to the existing problems of Hungarian Onomastic terminology, and – in accordance with the thriving international research programmes – emphasizes the need for and importance of the compilation of a Hungarian, or multilingual, onomastic terminological dictionary.